

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΘΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ
ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Επενδύσεις, απασχόληση και παραγωγικότητα στην ελληνική οικονομία (2000-2022)

Συγγραφείς: Άγγελος Ευστράτογλου, Γιώργος Κρητικίδης

1. Εισαγωγή

Η παρακολούθηση των εξελίξεων στις ακαθάριστες επενδύσεις σε συνάρτηση με την απασχόληση και την παραγωγικότητα της ελληνικής οικονομίας για την περίοδο 2000-2022 αποτελούν το αντικείμενο αυτού του Κειμένου Παρέμβασης. Ειδικότερα, παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη των επενδύσεων την περίοδο 2000-2022 και διερευνάται η εξέλιξή τους σε συνάρτηση με την απασχόληση και την παραγωγικότητα της εργασίας. Η διερεύνηση αυτή επιχειρείται μέσα από μια συγκριτική θεώρηση των μεγεθών τους και, όπου τα δεδομένα το επιτρέπουν, μέσα από τη χρήση των συντελεστών συσχέτισης των απόλυτων μεγεθών και των ετήσιων ρυθμών μεταβολής τους.

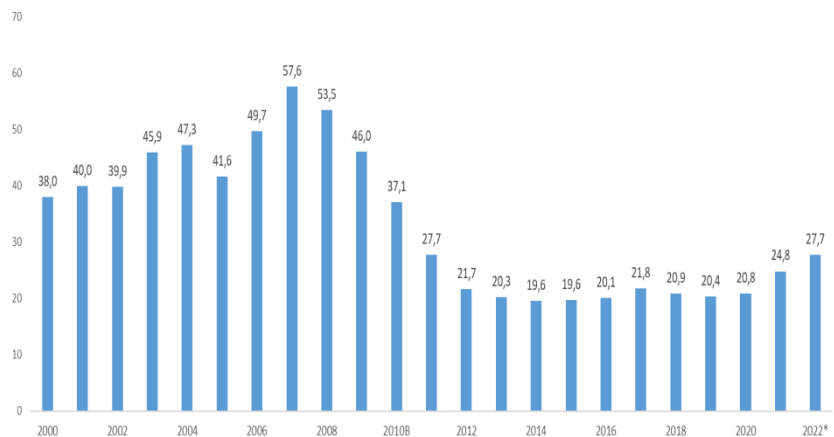
2. Διαχρονική εξέλιξη επενδύσεων 2000-2022

Παραδοσιακά, για μια σειρά λόγους, οι επενδύσεις στη χώρα μας ήταν σχετικά περιορισμένες, κατάσταση που συνεχίστηκε και στην περίοδο της ανάλυσης (2000-2022). Η εξέλιξή τους στην περίοδο αυτή (Διάγραμμα 1) χαρακτηρίζεται από μια περίοδο ανόδου (2000-2007), μια περίοδο ραγδαίας μείωσής τους (2007-2012) και μια περίοδο σχετικής σταθεροποίησής τους, σε ιδιαίτερα ωστόσο χαμηλό επίπεδο (2012-2022).

Στο σύνολο της αναλυόμενης περιόδου οι επενδύσεις μειώθηκαν κατά 27,1%, από 38,0 δισ. ευρώ το 2000 σε 27,7 δισ. το 2022 (σταθερές τιμές 2010). Στις ενδιάμεσες περιόδους αρχικά αυξήθηκαν κατά 51,7% από 38,0 δισ. το 2000 σε 57,6 το 2007 –οπότε έλαβαν και την υψηλότερη τιμή τους σε ολόκληρη την αναλυόμενη περίοδο–, μειώθηκαν κατά 62,3% την περίοδο 2007-2012, από 57,6 σε 21,7 δισ. για να κινηθούν σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα έκτοτε, φθάνοντας τα 27,7 δισ. το 2022, με τις μέσες ετήσιες επενδύσεις της περιόδου 2012-2022 να διαμορφώνονται

στα 21,6 δισ. ευρώ. Ειδικότερα στην περίοδο 2008-2012, η συρρίκνωση των επενδύσεων υπήρξε μία από τις πιο σημαντικές συνέπειες της κρίσης αλλά και των πολιτικών διαχείρισής της. Και αυτό γιατί η κρίση διαμόρφωσε ένα οικονομικό περιβάλλον αποφυγής τόσο των εγχώριων ιδιωτικών επενδύσεων, μέσα κυρίως από τη μείωση της εγχώριας ζήτησης και την απουσία ρευστότητας και χρηματοδοτικών εργαλείων ενίσχυσής τους, όσο και των δημόσιων, που έγιναν βορρά στην προσπάθεια διαχείρισης του δημοσιονομικού ελλείμματος. Η οικονομική κρίση, ο έντονος περιορισμός του δημοσιονομικού χώρου και οι πιέσεις για παραγωγή πρωτογενών πλεονασμάτων έχουν επηρεάσει αρνητικά την πορεία των επενδύσεων στο σύνολο της ελληνικής οικονομίας.

Διάγραμμα 1: Διαχρονική εξέλιξη ακαθάριστων επενδύσεων 2000-2022 (σταθερές τιμές 2010 σε δισ. ευρώ)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Εθνικοί Λογαριασμοί

Η σημαντική αυτή μείωση των επενδύσεων παρέσυρε και τις επενδύσεις σε υποδομές, οι οποίες συνδέονται στενά με την ευρύτερη οικονομική δραστηριότητα, τη βελτίωση της επιχειρηματικότητας και της παραγωγικότητας, μέσα από τη μείωση του κόστους παραγωγής, την παροχή υπηρεσιών υψηλής ποιότητας και τεχνολογίας, τη διευκόλυνση των μεταφορών και τη δημιουργία δικτύων εμπορίας και παραγωγής. Εκτιμήσεις (Πετράκης, 2019: 36) αναφέρουν ότι η αξία των επενδύσεων σε υποδομές μειώθηκε από 3,7% του ΑΕΠ το 2006 σε 1,1% το 2017, με τις μέσες ετήσιες επενδύσεις αυτής της μορφής την περίοδο 2006-2008 να ανέρχονται σε 5,7 δισ. και την περίοδο 2009-2017 σε 2,1 δισ., μειωμένες δηλαδή κατά 62,0%.

Οι άμεσες ξένες επενδύσεις, οι οποίες αποτελούν μια πηγή εισροής κεφαλαίου από το εξωτερικό που μπορεί να τονώσει την οικονομική δραστηριότητα και να συμβάλει στην αύξηση της συνολικής

παραγωγικότητας και στη βελτίωση της επιχειρηματικότητας γενικότερα, ήταν ανέκαθεν περιορισμένες στη χώρα, γεγονός που ισχύει και την αναλυόμενη περίοδο, με μια σχετική αύξησή τους να εμφανίζεται από το 2015 και μετά¹. Η ιδιαίτερη σημασία τους δεν περιορίζεται αποκλειστικά στην ενδυνάμωση της οικονομίας μέσω των υλικών πόρων, όπως το κεφάλαιο και η τεχνολογία, αλλά και μέσω των άυλων, οι οποίοι αφορούν την τεχνογνωσία και τις ικανότητες και δεξιότητες του ανθρώπινου δυναμικού που συνδέεται με αυτές. Ωστόσο, χρειάζεται να επισημανθεί ότι ιδιαίτερη σημασία έχει το είδος των άμεσων ξένων επενδύσεων και ειδικότερα η συμβολή τους στον σχηματισμό Ακαθάριστου Παγίου Κεφαλαίου. Πιο σημαντικές είναι οι επενδύσεις σε νέες μονάδες που συμβάλλουν τόσο στην αύξηση του ΑΕΠ όσο και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.²

Η μεγάλη αυτή μείωση των επενδύσεων από το 2007 και μετά, εκτιμώμενη είτε σε απόλυτα μεγέθη είτε ως ποσοστό του ΑΕΠ (Διάγραμμα 2) και σε συνάρτηση με τις αντίστοιχες εξελίξεις στις χώρες της ΕΕ έχει οδηγήσει στη δημιουργία ενός τεράστιου επενδυτικού κενού στη χώρα μας.

Διάγραμμα 2: Ακαθάριστες επενδύσεις ως ποσοστό του ΑΕΠ (2000-2022)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Εθνικοί Λογαριασμοί

¹ Οι μέσες ετήσιες ξένες επενδύσεις στην Ελλάδα την περίοδο 2000-2016 διαμορφώθηκαν στα 1.551 εκατ. ευρώ, ενώ την περίοδο 2016-2020 στα 3.248 εκατ. ευρώ (στοιχεία Τράπεζας της Ελλάδος). Ωστόσο, την περίοδο 2019-2020 κατέγραψαν μεγάλη πτώση (INE ΓΣΕΕ, 2020: 5). Αυτό, σε συνδυασμό με το ότι το 2019 το 60,0% αυτών είχε προορισμό τη «διαχείριση ακίνητης περιουσίας», υποδηλώνει το τεράστιο έλλειμμα ιδιωτικών παραγωγικών επενδύσεων στη χώρα, που υποσκάπτει διαχρονικά έναν βιώσιμο μετασχηματισμό της μακροοικονομικής και της παραγωγικής δομής της οικονομίας.

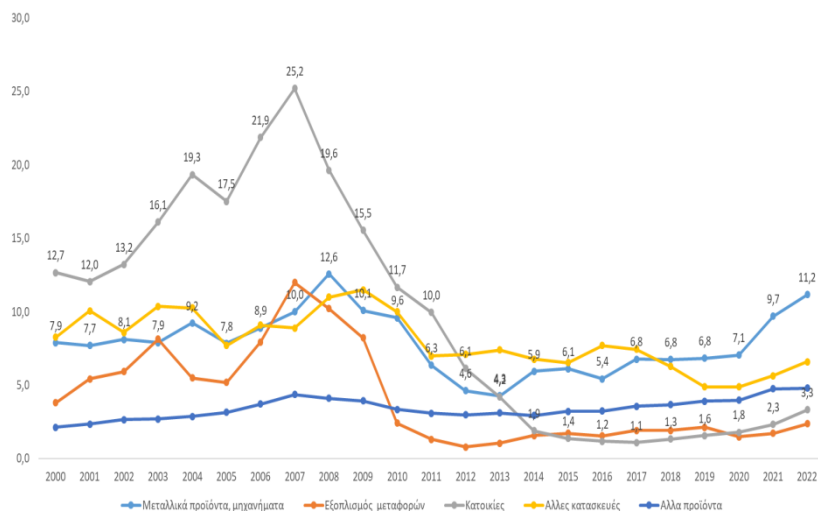
² Όπως εύστοχα έχει επισημανθεί (Σχινάς, 2023: 19) η εξαγορά ενός κερδοφόρου τουριστικού συγκροτήματος από ξένους επενδυτές ή τμήματος μετοχών της ΔΕΗ από κάποιο fund του εξωτερικού υπολογίζονται στις άμεσες ξένες επενδύσεις, δεν προσθέτουν όμως αναγκαστικά στο ΑΕΠ της χώρας ούτε δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας.

Οι ακαθάριστες επενδύσεις ως ποσοστό του ΑΕΠ από 23,9% το 2000, μέσα από επιμέρους διακυμάνσεις ανήλθαν σε 27,4% το 2007, έλαβαν τη χαμηλότερη τιμή τους (11,5%) το 2013 και από εκεί και μέχρι το 2019 παρουσίασαν μέσα από περιορισμένες διακυμάνσεις μια σταθεροποίηση σε χαμηλό επίπεδο για να αναδείξουν μια ανοδική τάση από το 2019 και μετά διαμορφώνοντας το ποσοστό τους στο 16,7% το 2022, σημαντικά ωστόσο χαμηλότερο από αυτό του 2007. Ο Χριστοδουλάκης (2018) επισήμανε ότι, ενώ την περίοδο 2000-2007 οι επενδύσεις στη χώρας μας ως ποσοστό του ΑΕΠ (21,8%) υστερούσαν ελαφρά από το αντίστοιχο (22,2%) των χωρών της Ευρωζώνης, την περίοδο 2010-2017 η υστέρηση αυτή έλαβε τεράστιες διαστάσεις (20,3% για τις χώρες της Ευρωζώνης έναντι 13,0% για τη χώρα μας). Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του και με βάση το ύψος των επενδύσεων (21 δισ.) το 2017 το κλείσιμο του κενού αυτού μέχρι το 2025 θα απαιτούσε ετήσια αύξηση των επενδύσεων κατά 3 δισ., γεγονός που ασφαλώς κατά τα τρία επόμενα έτη και μέχρι το 2020 δεν επιβεβαιώθηκε,³ επισημαίνοντας ταυτοχρόνως ότι η επαναφορά σε μια επενδυτική κανονικότητα δεν μπορεί να είναι ουδέτερη, αλλά συνδέεται με τον μετασχηματισμό του παραγωγικού υποδείγματος της χώρας.

Παρακολουθώντας τις επενδύσεις από την οπτική των επενδυτικών προϊόντων στο υπό ανάλυση χρονικό διάστημα (Διάγραμμα 3) διαπιστώνεται ότι τις μεγαλύτερες διακυμάνσεις εμφάνισαν οι επενδύσεις στις κατοικίες, οι οποίες στην προ της κρίσης περίοδο κάλυπταν μεγάλο ποσοστό των συνολικών επενδύσεων (ενδεικτικά το 2007 κάλυπταν το 41,6% του συνόλου των επενδύσεων).

³ Οι ακαθάριστες επενδύσεις αυξήθηκαν το 2021, με ρυθμό ωστόσο που δεν ήταν ικανός να προσδώσει μια βιώσιμη και διατηρήσιμη αναπτυξιακή δυναμική στο ΑΕΠ, με την αύξηση να προέρχεται περισσότερο από τις επενδύσεις των επιχειρήσεων και λιγότερο από τις δημόσιες επενδύσεις και τις επενδύσεις των νοικοκυριών σε κατοικίες (INE ΓΣΕΕ, 2022: 39). Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το τρίτο τρίμηνο του 2021 οι ακαθάριστες επενδύσεις των επιχειρήσεων αυξήθηκαν κατά 434 εκατ. ευρώ σε σχέση με τις αντίστοιχες του τρίτου τριμήνου του 2020, ενώ στο ίδιο διάστημα οι δημόσιες επενδύσεις ήταν αυξημένες κατά 277 εκατ. ευρώ και των νοικοκυριών κατά 222 εκατ. ευρώ.

Διάγραμμα 3: Διαχρονική εξέλιξη ακαθάριστων επενδύσεων ανά επενδυτικό προϊόν 2000-2022 (τρέχουσες τιμές σε δισ. ευρώ)

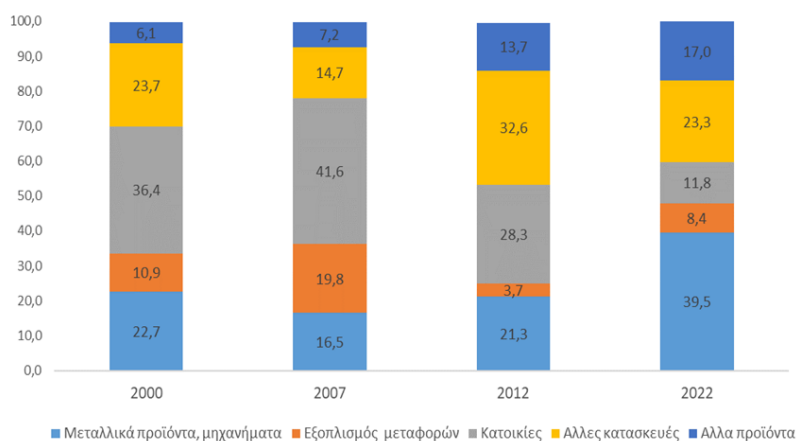
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Εθνικοί Λογαριασμοί

Οι επενδύσεις στις κατοικίες αυξήθηκαν από 12,7 δισ. ευρώ το 2000 σε 25,2 δισ. το 2007 για να περιοριστούν στο 1,7 δισ. το 2022, με τις μέσες ετήσιες επενδύσεις της περιόδου 2014-2022 να διαμορφώνονται στα 1,5 δισ. ευρώ. Έντονες διακυμάνσεις εμφάνισαν και οι επενδύσεις στον εξοπλισμό των μεταφορών ξεκινώντας από 3,8 δισ. το 2000 ανήλθαν στα 12,0 δισ. το 2007 για να σταθεροποιηθούν από το 2012 και μετά σε ένα ιδιαίτερα χαμηλό επίπεδο φτάνοντας τα 2,4 δισ. το 2022, με τις μέσες ετήσιες επενδύσεις της περιόδου αυτής στα 1,6 δισ. ευρώ. Κατά παρόμοιο τρόπο κινήθηκαν και οι επενδύσεις στα μεταλλικά προϊόντα και μηχανήματα και στις λοιπές κατασκευές, με τις πρώτες να αυξάνονται από 7,9 δισ. το 2000 σε 12,6 δισ. το 2008, να μειώνονται σε 4,3 δισ. το 2013 και να ανακάμπτουν έκτοτε φτάνοντας τα 11,2 δισ. το 2022, με τις μέσες ετήσιες επενδύσεις της περιόδου 2014-2022 να διαμορφώνονται στα 6,6 δισ. ευρώ και τις δεύτερες να αυξάνονται από 8,3 δισ. το 2000 σε 11,5 δισ. το 2009 και να μειώνονται έκτοτε φτάνοντας τα 6,6 δισ. το 2022, με τις μέσες ετήσιες της περιόδου 2011-2022 να διαμορφώνονται στα 6 δισ. Οι επενδύσεις στα άλλα προϊόντα εμφάνισαν αξιοσημείωτη σταθερότητα εκκινώντας από τα 2,1 δισ. το 2000, υπερδιπλασιάστηκαν σε 4,4 δισ. το 2007 παρουσιάζοντας έκτοτε σταθερότητα με περιορισμένες διακυμάνσεις και φτάνοντας τα 4,8 δισ. το 2022, με τις μέσες ετήσιες επενδύσεις της περιόδου 2008-2022

να διαμορφώνονται στα 3,6 δισ. Τέλος, οι επενδύσεις σε αγροτικά προϊόντα (για λόγους απεικόνισης δεν παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 3) κινήθηκαν σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα μεταξύ των 74 και 129 εκατ. ευρώ.

Οι μεταβολές αυτές διαφοροποίησαν σημαντικά τη διάρθρωση των επενδύσεων ανά προϊόν (Διάγραμμα 4), με τις πιο αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις να αφορούν τη μείωση του μεριδίου των κατοικιών και την αύξηση του μεριδίου των μεταλλικών προϊόντων και μηχανημάτων, των άλλων κατασκευών και των άλλων προϊόντων.

Διάγραμμα 4: Μεταβολές διάρθρωσης ακαθάριστων επενδύσεων ανά επενδυτικό προϊόν

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Εθνικοί Λογαριασμοί

Η συνολική καθίζηση των επενδύσεων οδήγησε σε σημαντικές ανακατατάξεις στο εσωτερικό τους διαμορφώνοντας το 2022 μια ολότελα διαφορετική διάρθρωσή τους. Το μερίδιο των κατοικιών από 41,6% το 2007 περιορίστηκε στο 11,8% το 2022, το μερίδιο των μεταλλικών προϊόντων και μηχανημάτων αυξήθηκε από 16,5% σε 39,5% και των άλλων κατασκευών από 14,7% σε 23,3% τα αντίστοιχα έτη.⁴ Παρά το γεγονός ότι τα διαχρονικά υψηλά μερίδια των επενδύσεων στις κατοικίες συνέβαλαν σημαντικά στη διατήρηση και την αναπαραγωγή του υφιστάμενου παραγωγικού υποδείγματος, η ταχεία άνοδος των συνολικών επενδύσεων, που απαιτείται για τον

⁴ Επισημαίνεται ότι οι αυξήσεις αυτές των μεριδίων στις διάφορες κατηγορίες των επενδύσεων ως προς το επενδυτικό προϊόν δεν προήλθαν από αυξήσεις των επενδύσεών τους αλλά από μειώσεις με χαμηλότερους ρυθμούς από τη συνολική μείωση των επενδύσεων.

περιορισμό του επενδυτικού κενού, δεν μπορεί με ευχέρεια να επιτευχθεί χωρίς τη συμβολή των επενδύσεων στις κατοικίες, η ανάκαμψη των οποίων συνδέεται στενά με την ανάκαμψη του κλάδου των κατασκευών. Τέλος, η αύξηση του μεριδίου των άλλων προϊόντων, από 6,1% το 2000 σε 17,0% το 2022 προέκυψε μέσα από τον υπερδιπλασιασμό τους στην περίοδο 2000-2007 και τη σχετικά περιορισμένη αύξησή τους από 4,4 δισ. ευρώ το 2007 σε 4,8 δισ. το 2022.

3. Επενδύσεις και απασχόληση

Σε μια πρώτη προσέγγιση οι επενδύσεις αναμένεται να είναι θετικά συνδεδεμένες με την απασχόληση. Αύξηση των επενδύσεων αναμένεται να οδηγεί σε αύξηση της απασχόλησης. Τις δύο τελευταίες δεκαετίες ωστόσο και στον βαθμό που οι επενδύσεις συνδέονται με την αυτοματοποίηση της παραγωγής και την ψηφιοποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων η σχέση αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί δεδομένη. Οι επενδύσεις αυτής της μορφής ενδέχεται να οδηγούν σε μείωση της απασχόλησης μέσα από την υποκατάσταση της ανθρώπινης εργασίας. Οι επιδράσεις της αυτοματοποίησης και της ψηφιοποίησης των οικονομικών δραστηριοτήτων δεν περιορίζονται ωστόσο στη μείωση της ανθρώπινης παρουσίας στις οικονομικές δραστηριότητες, στη μείωση της απασχόλησης και στην αλλαγή του περιεχομένου της εργασίας, αλλά επιδρούν στις γενικότερες συνθήκες της ανθρώπινης εργασίας, φέρνοντας στο προσκήνιο ιδιαίτερα σημαντικά ζητήματα,⁵ τα οποία τις τελευταίες δεκαετίες έχουν οδηγήσει στην ανάπτυξη μιας εκτεταμένης συζήτησης.⁶ Στη χώρα μας, σε μια πρώτη θεώρηση, οι σχέσεις επενδύσεων και απασχόλησης φαίνεται να ακολουθούν κοινή πορεία (Διάγραμμα 5).

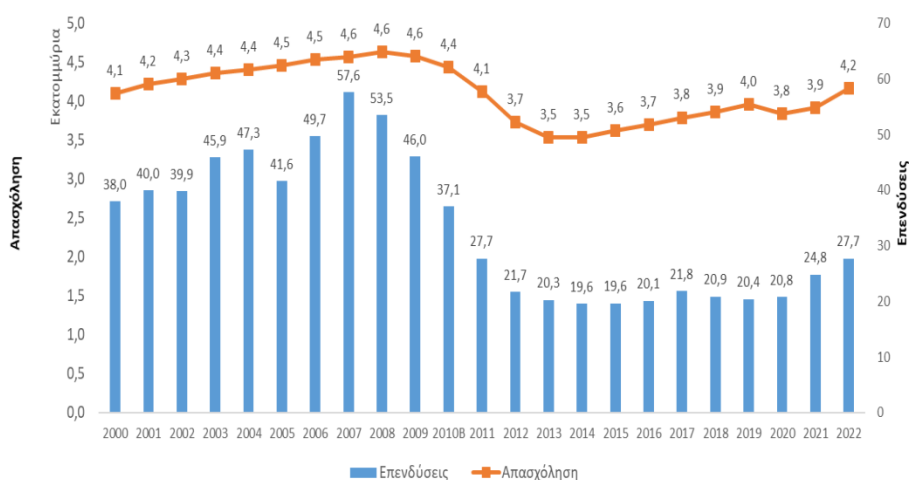
Την περίοδο 2000-2007 η αύξηση των επενδύσεων κατά 51,7% συνοδεύτηκε από αύξηση της απασχόλησης κατά 11,5%, ενώ την περίοδο 2007-2012 η μείωση των επενδύσεων κατά 62,3% συνοδεύτηκε από μείωση της απασχόλησης κατά 18,4%. Η όποια

⁵ Ζητήματα όπως το άτομο απασχολούμενος, η πλατφόρμα εργοδότης, οι εργασιακές σχέσεις στις πλατφόρμες, τα κοινωνικά πρότυπα και η ασφάλιση των εργαζομένων, η χωροθέτηση της φορολογίας και των κερδών, οι συλλογικές διαπραγματεύσεις εμφανίζονται και απαιτούν ρυθμίσεις που δεν είναι εύκολο να ολοκληρωθούν.

⁶ Από την εκτεταμένη βιβλιογραφία γύρω από το ζήτημα αυτό ενδεικτικά γίνεται αναφορά στους Brynjofsson and McAfee (2011) για τις επιδράσεις της ψηφιοποίησης στην παραγωγικότητα και στον μετασχηματισμό της απασχόλησης και της οικονομίας, στον Degryse (2016) για τις επιδράσεις της ψηφιοποίησης στις αγορές εργασίας και στους Nedelkoska and Quintini (2018) για τις επιδράσεις της αυτοματοποίησης στις δεξιότητες και την ανάγκη προσαρμογής των συστημάτων κατάρτισης του ανθρώπινου δυναμικού.

επίδραση των επενδύσεων στην απασχόληση φαίνεται να αναδεικνύεται με χρονική υστέρηση ενός έτους. Την περίοδο 2000-2007 αυξήθηκαν οι επενδύσεις και αυξήθηκε και η απασχόληση, με την κορύφωση της απασχόλησης να επιτυγχάνεται ένα έτος μετά την κορύφωση των επενδύσεων. Την περίοδο 2007-2012 μειώθηκαν οι επενδύσεις, μειώθηκε και η απασχόληση, με τη μεγαλύτερη μείωσή της να εμφανίζεται ένα έτος μετά τη μεγαλύτερη μείωση των επενδύσεων. Την περίοδο αυτή, οι μεγάλες μειώσεις των ακαθάριστων επενδύσεων και στον βαθμό στον οποίο οι αποσβέσεις ήταν υψηλότερες από τον σχηματισμό παγίου κεφαλαίου, το απόθεμα του παραγωγικού κεφαλαίου εξασθένησε, έτσι ώστε ο παραγωγικός συντελεστής εργασίας, παρά τη σημαντική του βελτίωση μέσα από τα υψηλότερα εκπαιδευτικά του προσόντα αλληλεπιδρούσε με χαμηλότερης ποιότητας κεφάλαιο, συμβάλλοντας στη μείωση της παραγωγικότητας. Την περίοδο 2012-2022 η συνολική, μέσα από επί μέρους διακυμάνσεις, αύξηση των επενδύσεων κατά 27,7% συνδέεται με αύξηση της απασχόλησης κατά 11,7%, ενώ για το σύνολο της αναλυόμενης περιόδου (2000-2022) η μείωση των επενδύσεων κατά 27,0% συνδέεται με οριακή αύξηση της απασχόλησης κατά 1,6%, αναδεικνύοντας την ύπαρξη άλλων παραγόντων που επενεργούν στις μεταβολές της απασχόλησης.

Διάγραμμα 5: Διαχρονική εξέλιξη επενδύσεων και απασχόλησης (2000-2022)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Εθνικοί Λογαριασμοί, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

Στη χώρα μας με δεδομένο τον περιορισμό των επενδύσεων στα προϊόντα εκείνα που συνδέονται στενότερα με την αυτοματοποίηση

της παραγωγής και την ψηφιοποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων (επενδύσεις σε μηχανήματα, εξοπλισμό μεταφορών και άλλα προϊόντα), οι επιδράσεις των επενδύσεων στην απασχόληση αναμένεται να μην έχουν ισχυρό αρνητικό αντίκτυπο και να λειτουργούν προς μια θετική κατεύθυνση. Μία πρώτη ένδειξη αυτού του γεγονότος παρέχεται μέσα από την πολύ υψηλή τιμή του συντελεστή συσχέτισης (0,935706) των απόλυτων μεγεθών των επενδύσεων (σε δισ. ευρώ) και της απασχόλησης (σε εκατ. άτομα) για τα έτη της περιόδου 2000-2022 καθώς και του αντίστοιχου (0,700109) για τις ετήσιες μεταβολές των μεγεθών τους την ίδια χρονική περίοδο. Βεβαίως οι όποιες επιδράσεις των επενδύσεων στην απασχόληση θα πρέπει να ιδωθούν σε συνάρτηση με τα ειδικότερα χαρακτηριστικά της τόσο ως προς τις βασικές κατηγορίες της ως προς τη θέση στο επάγγελμα (εργοδότες, αυτοαπασχολούμενοι, μισθωτοί, βοηθοί στις οικογενειακές επιχειρήσεις) όσο και ως προς τις αυξανόμενες τα τελευταία χρόνια μορφές ευέλικτης απασχόλησης⁷ (μερική, προσωρινή εκ περιτροπής απασχόληση).

4. Επενδύσεις και παραγωγικότητα

Η παραγωγικότητα, που συνιστά τον βασικότερο παράγοντα της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, επηρεάζεται από πλήθος παραγόντων, μεταξύ των οποίων σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν η τεχνολογική εξειδίκευση της οικονομίας και η δυνατότητα παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών υψηλής τεχνολογικής εξειδίκευσης και έντασης γνώσης, η διάρθρωση των επιχειρήσεων ως προς το μέγεθός τους και ασφαλώς το ύψος και το είδος των επενδύσεων.⁸ Οι επενδύσεις

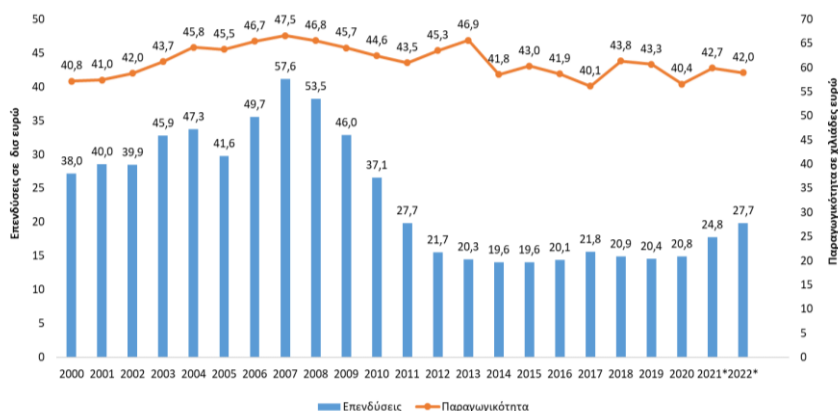
⁷ Την περίοδο 2010-2022 η μερική απασχόληση αυξήθηκε κατά 25,9%, με τον αριθμό των μερικά απασχολούμενων να διαμορφώνεται στα 336.100 άτομα το 2022 καλύπτοντας το 9,1% των συνολικά απασχολούμενων. Η προσωρινή απασχόληση μειώθηκε κατά 27,6% στο ίδιο διάστημα αριθμώντας 229.800 άτομα ή το 5,7% της συνολικής απασχόλησης το 2022, με τη μείωση της ωστόσο να μη σημαίνει μείωση των ευελιξιών, καθώς οφείλεται σε θεσμικές αλλαγές που επιτρέπουν τις ελεύθερες απολύσεις εργαζομένων που δεν έχουν συμπληρώσει ένα έτος στην επιχείρηση. Η εκ περιτροπής απασχόληση αυξήθηκε κατά 56,4% στο διάστημα 2014-2019 με τον αριθμό των εκ περιτροπής απασχολούμενων να διαμορφώνεται στα 349.695 άτομα το 2019 καλύπτοντας το 12,4% του συνόλου των προσλήψεων.

⁸ Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (OECD, 2007), οι σημαντικότεροι παράγοντες που επιδρούν στην παραγωγικότητα είναι: Πρώτον, η επέκταση της ροής κεφαλαίων στην παραγωγική διαδικασία ή, με άλλα λόγια, η μεταβολή του λόγου κεφαλαίου/εργασίας προς όφελος του κεφαλαίου. Δεύτερον, η ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού, η οποία σχετίζεται τόσο με την αρχική εκπαίδευση όσο και με τη συνεχιζόμενη κατάρτιση. Τρίτον, η υιοθέτηση καινοτομιών και η εισαγωγή νέας τεχνολογίας. Τέταρτον, οι θεσμοί και οι πολιτικές που επιδρούν είτε μέσα από την επέκταση της εισροής κεφαλαίων στην παραγωγική διαδικασία είτε μέσα από μια άμεση επίδραση στην αποτελεσματικότητά τους και στις τεχνολογικές μεταβολές (βλ. πιο αναλυτικά Ευστράτογλου, 2015).

αναμένεται να συνδέονται στενά με τη βελτίωση της παραγωγικότητας και οι διάφορες κατηγορίες των επενδύσεων να ασκούν επίδραση στις διάφορες κατηγορίες της οικονομικής δραστηριότητας, με τις επενδύσεις σε υποδομές να συγκαταλέγονται ανάμεσα στους πιο σημαντικούς παράγοντες που επιδρούν στη συνολική παραγωγικότητα της οικονομίας.⁹ Οι σχέσεις επενδύσεων και παραγωγικότητας της εργασίας στην υπό ανάλυση χρονική περίοδο αναδεικνύονται μέσα από το Διάγραμμα 6.

Από μια αρχική θεώρηση του διαγράμματος αναδεικνύεται ότι την περίοδο της αύξησης των επενδύσεων (2000-2007) αυξήθηκε και η παραγωγικότητα, με ρυθμό ωστόσο χαμηλότερο (16,4%) έναντι αυτού των επενδύσεων (51,7%) και από 40,8 χιλιάδες ευρώ ανά έτος το 2000 διαμορφώθηκε σε 47,5 χιλιάδες ευρώ το 2007. Έκτοτε με τις επενδύσεις να εμφανίζουν μείωση και ειδικότερα την περίοδο 2007-2012 κατά 62,3% η παραγωγικότητα μειώθηκε κατά 4,6%, με την ανάκαμψη των επενδύσεων κατά 27,7% την επόμενη περίοδο (2012-2022) να συνοδεύεται από περαιτέρω μείωση της παραγωγικότητας κατά 7,3%, από 45,3 χιλιάδες ευρώ το 2012 σε 42,0 χιλιάδες ευρώ το 2022. Και εδώ φαίνεται ότι οι όποιες επιδράσεις των επενδύσεων στην παραγωγικότητα εμφανίζονται με χρονική υστέρηση ενός ή δύο ετών. Οι μεγάλες μειώσεις των επενδύσεων σε μεταλλικά προϊόντα και μηχανήματα και εξοπλισμό μεταφορών από το 2008 και μετά, που επισημάνθηκαν προηγουμένως, αποδυναμώνοντας ποσοτικά και ποιοτικά το φυσικό κεφάλαιο της οικονομίας, αναμένεται να έχουν ασκήσει σημαντική επίδραση στην παραγωγικότητα.

Διάγραμμα 6: Διαχρονική εξέλιξη επενδύσεων και παραγωγικότητας της εργασίας 2000-2022 (επενδύσεις σε δισ. ευρώ και σταθερές τιμές 2010, παραγωγικότητα σε χιλιάδες ευρώ ανά έτος)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Εθνικοί Λογαριασμοί, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

⁹ Ο Πετράκης (2019: 4) αναφέρει ότι την περίοδο 1970-2008, όπου ο ρυθμός ενίσχυσης του δυνητικού προϊόντος στην ελληνική οικονομία ήταν αρκετά υψηλός, κατά μέσο όρο 2,7% ετησίως, οι επενδύσεις υποδομής είχαν έναν εξαιρετικά θετικό ρόλο διότι συμμετείχαν στη διαμόρφωση του κεφαλαίου και της συνολικής παραγωγικότητας.

Αξίζει να επισημανθεί ότι η αύξηση της παραγωγικότητας που διαπιστώθηκε την περίοδο 2000-2007 κατά 16,4% αντιστρατεύτηκε, ως έναν βαθμό, την ικανότητα της οικονομίας να δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας. Η ικανότητα αυτή εκτιμάται μέσα από τον λόγο του ρυθμού μεταβολής της απασχόλησης προς τον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ, που για την περίοδο αυτή διαμορφώθηκε στο 0,26.¹⁰ Όταν η παραγωγικότητα αυξάνεται το περιεχόμενο της οικονομικής μεγέθυνσης σε όρους απασχόλησης περιορίζεται. Με άλλα λόγια, η αύξηση του ΑΕΠ της περιόδου αυτής μετατράπηκε περισσότερο σε βελτίωση της παραγωγικότητας παρά σε δημιουργία μεγάλου αριθμού νέων θέσεων εργασίας, κατάσταση που αναδείχτηκε καθώς η αύξηση της απασχόλησης την περίοδο αυτή ανήλθε σε 11,5%, ενώ της παραγωγικότητας σε 16,4%. Αντίθετα, στην περίοδο 2008-2022, οπότε η μείωση της παραγωγικότητας διαμορφώθηκε στο 11,6%, το περιεχόμενο της οικονομικής μεγέθυνσης σε όρους απασχόλησης διαμορφώθηκε στο 0,53, υποδηλώνοντας ότι η μείωση του ΑΕΠ την περίοδο αυτή (-32,1%) περιόρισε περισσότερο την παραγωγικότητα (11,6%) σε σχέση με τη μείωση της απασχόλησης και την καταστροφή θέσεων εργασίας (-8,9%).

Η χαμηλή παραγωγικότητα της χώρας, συγκριτικά πάντα με τις άλλες χώρες της ΕΕ, η οποία επιδρά σημαντικά στην ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, συνιστά το αποτέλεσμα της χαμηλής τεχνολογικής εξειδίκευσης της χώρας¹¹ αλλά και του μεγάλου αριθμού μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, η παραγωγικότητα των οποίων είναι χαμηλότερη από αυτή των μεγάλων επιχειρήσεων. Ωστόσο, οι συνθήκες που διαμορφώνονται στο πλαίσιο της τέταρτης βιομηχανικής επανάστασης και το είδος των τεχνολογιών που αναπτύσσονται παρέχουν ευκαιρίες και σε πολύ μικρές επιχειρήσεις να αναπτύξουν καινοτομίες βελτιώνοντας σημαντικά την παραγωγικότητά τους.¹²

¹⁰ Η τιμή αυτή διαμορφώθηκε από το πηλίκο του ρυθμού αύξησης της απασχόλησης (13,1%) προς τον ρυθμό αύξησης της ΑΠΑ (69,4%). Για μια εκτενέστερη ενασχόληση με τις σχέσεις της παραγωγικότητας και το περιεχόμενο της οικονομικής μεγέθυνσης σε όρους απασχόλησης βλ. Δεδουσόπουλος (2002).

¹¹ Για τις τεχνολογικές εξελίξεις στη χώρα και τις επιδράσεις τους στο ανθρώπινο δυναμικό βλ. Ευστράτογλου και Κρητικίδης (2023).

¹² Ο Λαμπριανίδης (2022) συνδέει την κατάσταση αυτή με την ανεξαρτησία των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων (ΜμΕ), συνθήκη που μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την ανάπτυξη πολιτικών που θα συμβάλουν στην απόκτηση κρίσιμου μεγέθους, μέσα από συνεργασίες (συνεταιρισμοί, clusters), συγχωνεύσεις και συμμετοχή σε εγχώριες ή παγκόσμιες αλυσίδες αξίας, δημιουργίας υποστηρικτικών δομών, χρηματοδοτικής υποστήριξης και διασφάλισης ίσων όρων ανταγωνισμού μικρών και μεγάλων επιχειρήσεων.

Πέραν τούτων, μια ακόμη ερμηνεία της μείωσης της παραγωγικότητας από το 2007 και μετά αναμένεται να συνδέεται με την ολοένα και αυξανόμενη συμμετοχή του τριτογενή τομέα, σε μεγάλο τμήμα του οποίου η παραγωγικότητα είναι χαμηλότερη από την αντίστοιχη του δευτερογενούς τομέα, ενώ μια άλλη ερμηνεία αναμένεται να αφορά τις συνέπειες της εφαρμογής της πολιτικής εσωτερικής υποτίμησης. Τέλος, η πτώση αυτή της παραγωγικότητας κατά το 2020 οφείλεται στην ταχύτερη μείωση του ΑΕΠ σε σχέση με τη μείωση της απασχόλησης, κατάσταση που εκτιμάται ότι θα βελτιωθεί κατά το 2023 ανακτώντας σημαντικό μέρος των απωλειών του 2020.¹³

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Alpha Bank (2019). «Η Ελλάδα έχει μεγάλη ανάγκη για επενδύσεις σε έρευνα και τεχνολογία», *Banking News*, 3 Απριλίου.
- Alpha Bank (2022). «Παραγωγικότητα: Το «φρένο» της πανδημίας και το Ταμείο Ανάκαμψης», *Business daily*, 16 Ιανουαρίου, [2022https://www.businessdaily.gr/oikonomia/55931_paragogikotita-freno-tis-pandimias-kai-tameio-anakampsis](https://www.businessdaily.gr/oikonomia/55931_paragogikotita-freno-tis-pandimias-kai-tameio-anakampsis)
- Brynjolfsson, E. and McAfee, A. (2011). *Race against the machine: How the Digital Revolution is Accelerating Innovation, Driving Productivity, and Irreversibly Transforming Employment and the Economy*, Digital Frontier Press, Lexington, Massachusetts.
- Δεδουσόπουλος, Α. (2002). *Η κρίση στην αγορά εργασίας. Ρύθμιση – ευελιξία – Απορρύθμιση (Τόμος δεύτερος)*, Οι αναδιαρθρώσεις της παραγωγής, Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.
- Degryse, C. (2016). “Digitalisation of the economy and its impacts on labour markets”, Working Paper 2016.02, Etui.
- Ευστράτογλου, Α. (2015). *Οικονομική κρίση, ευέλικτες μορφές απασχόλησης και παραγωγικότητα στους κλάδους της ελληνικής οικονομίας*, Μελέτη 36, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

¹³ Η Alpha Bank (2022) εκτιμά ότι κατά τη διετία 2022-2023 η συνολική παραγωγικότητα της χώρας θα αυξηθεί με μεγαλύτερη συμβολή του κεφαλαίου σε σχέση με αυτή της εργασίας λόγω της αναμενόμενης αύξησης των επενδύσεων της περιόδου αυτής.

- Ευστράτογλου, Α. και Κρητικίδης, Γ. (2023). *Τεχνολογικές εξελίξεις, ανθρώπινο δυναμικό και επαγγέλματα*, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.
- ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2020). *Προοπτικές και προβλέψεις για την ελληνική οικονομία και εναλλακτικά σενάρια πολιτικής*, Ειδικό Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων, Δεκέμβριος.
- ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2022). *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*, Ετήσια Έκθεση.
- Λαμπριανίδης, Λ. (2022). «Οι ελληνικές επιχειρήσεις είναι πολύ μικρές: Μύθος και πραγματικότητα», *Left*, 31 Μαΐου, <https://left.gr/news/mikro-kai-anapotelesmatiko-epiheirimatiko-megethos>
- Nedelkoska, L. and Quintini, G. (2018). “Automation, skills use and training”, OECD Social, Employment and Migration, Working Papers 202, OECD Publishing.
- OECD (2007). “More jobs but less productive? The impact of labour market policies on productivity”, *Employment Outlook*, Chapter 2.
- Πετράκης, Π. (2019). *Επενδύσεις υποδομών: Ελληνική οικονομία 2019-2027* (αδημοσίευτη μελέτη).
- Σχινάς, Σ. (2023). «Επενδύσεις: Θριαμβολογία και πραγματικότητα», «Οικονομία», *Η Αυγή*, 5 Φεβρουαρίου.
- Χριστοδουλάκης, Ν. (2018). «Το επενδυτικό κενό στην Ελλάδα 2008-2017», Παρουσίαση στο συνέδριο ΣΕΒ για τις επενδύσεις, Αθήνα, 23 Απριλίου.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

Εμμ. Μπενάκη 71Α

10681, Αθήνα

Τηλ. 210 8202257

E-mail: info@inegsee.gr

www.inegsee.gr

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο είναι των συγγραφέων και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη τις θέσεις της ΓΣΕΕ.

Απαγορεύεται η με οποιονδήποτε τρόπο ανατύπωση ή μετάφραση όλου ή μέρους του κειμένου χωρίς την άδεια του εκδότη. Επίσης, η αναδημοσίευση (όλου ή μέρους του) χωρίς αναφορά της πηγής

Γλωσσική επιμέλεια – Διορθώσεις: Στέλλα Ζούπα

ISSN: 2623-4548

ISBN: 978-618-5668-92-1

Copyright ©INE ΓΣΕΕ